

ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERİN İSTİHDAMINA AVRUPA PENCERESİNDEN BİR BAKIŞ

Özge Sakarya Çınkı, Simav Özel Eğitim Meslek Okulu *ozge_sakarya@hotmail.com*

Özet

Özel gereksinimli bireyleri tüketici konumdan üretici konuma çıkarmanın, başkalarına bağımlı olmadan yaşamlarının yolu onları eğitmek ve bir meslek sahibi yapmaktır. Bu bireylerin meslek sahibi olmalarında sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlar, özel gereksinimli bireylerin üretici kimliklerini ortaya çıkarmada yetersiz kalınması, işe yerleşme koşulları ve iş yerlerindeki önyargı içeren tutumlardan kaynaklanabilmektedir. Bu amaçla, bu bireylerin aldıkları mesleki eğitim sonrasında istihdam edilmelerinin ve toplum içinde üretken kimliklerini ön plana çıkarmanın Avrupa uygulamalarına göre incelenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmuştur. Bu amaç doğrultusunda tarama yöntemi ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle desenlenen çalışmada literatürden ve Avrupa'da gidilen ülkelerdeki 8 kurum yetkilisiyle yapılan görüşmelerden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular ışığında Türkiye'de özel gereksinimli bireylerin istihdamında yaşanan sorunlar ve uygulamalardaki eksiklikler tartışılarak ortaya konmuştur. Araştırmanın sonucunda bu bireylerin üretici kimliklerini ortaya çıkarmak için mesleki eğitim kurumlarının işlerliğini artırmanın, istihdam için gerekli sağlık raporu uygulamalarında düzenlemeye gidilmesinin, mesleki eğitim kurumlarının bu bireylerin istihdamına kaynaklık etmesinin istihdamın önündeki engelleri kaldırmak açısından önemi vurgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Özel gereksinimli birey, İstihdam, Mesleki eğitim, Avrupa uygulamaları

Önerilen Atıf Şekli:

Sakarya Çınkı, Ö. (2018). Özel gereksinimli bireylerin istihdamına Avrupa penceresinden bir bakış. M. A. Melekoğlu, (Ed.), *28. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı* (s. 190-199) içinde. Eskişehir. ISBN: 978-605-80966-0-8

ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERİN İSTİHDAMINA AVRUPA PENCERESİNDEN BİR BAKIŞ

GİRİŞ

Özel gereksinimli bireyleri topluma kazandırmanın, başkalarına bağımlı olmadan yaşamlarını sağlamanın en önemli yolu onları eğitmek ve bir iş sahibi yapmaktan geçmektedir (Cavkaytar, 2000). Akçamete (1989)'da koşulları ne olursa olsun bir meslek sahibi olmayan kimselerin sosyal ve ekonomik yönden dezavantajlı bir yaşam sürdüreceklerini, bu yüzden özellikle zihinsel yetersizliği olan bireylerin özgüvenlerini geliştirmeleri ve bağımsız bir hayat sürdürebilmeleri için onlara bir meslek öğretmenin ya da bir iş sahibi yapmanın gerekliliğini savunmaktadır.

İstihdama yönelik düzenlemeler, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı [ASPB], 2005), 4857 Sayılı İş Kanunu (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı [ÇSGB], 2003) ve 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda (Başbakanlık, 1965) yer almaktadır. Ayrıca özel gereksinimli bireylerin mesleki eğitim alabilmeleri için Milli Eğitim Bakanlığı özel eğitim iş uygulama merkezleri ve özel eğitim mesleki eğitim merkezleri açarak onların istihdamı için alt yapı oluşturmaktadır.

Hayat boyu öğrenme programları kapsamında açılan mesleki kurslar, Özel Eğitimi Güçlendirme Projesi, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) tarafından iki yılda bir yapılan EKPSS ve kura ile memuriyet, İŞKUR alımlarında özel gereksinimli bireylere tanınan öncelikli alımlar da özel gereksinimli bireylerin mesleki hayata geçişine imkân tanımaktadır. Türkiye'de son yıllarda ağırlık verilen bu uygulamalar özel gereksinimli bireylerin istihdamına hizmet etmektedir.

Avrupa ülkelerinde ise özel gereksinimli bireyleri, toplumda pasif konumda, yardıma ihtiyaç duyan, sürekli tüketici konumda görmenin aksine, toplumun üretim hareketliliğine katkı sağlayan, diğer bireylerle eşit konuma sahip bireyler olarak kabul etmeleri; ekonomik ve toplumsal çalışmalar kapsamındaki çalışmaların tümünü özel gereksinimli bireylerin varlığını da göz önünde bulundurarak yapılandırmaları bu konuda çalışma yapmaya itmiştir. Bu sebeple özel gereksinimli öğrencilerin aldıkları mesleki eğitim sonrasında istihdam edilebilirliklerine, onların toplum içinde üretken kimliklerini korumalarına ve onların eğitimi için yapılan yatırımların toplumun faydası için kullanılabilmesine katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Çalışma iki boyutlu olarak yapılmıştır. Birinci boyutunda kaynak taramasına dayalı olarak oluşturulmuştur. Kuramsal araştırmalar taranmış, irdelenmiş ve eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilerek araştırmaya yön verecek olan başlıklar belirlenmiştir. Elde edilen veriler betimsel olarak analiz edilmiştir. Elde edilen kaynaklar nispetinde ve başlıklar çerçevesinde olması gereken bazı nitelikler, olumlu ve olumsuz durumlar ile çözüm önerileri, araştırmacının bakış açısı ile sıralanmıştır. Araştırmanın ikinci boyutunda ise, Avrupa ve Türkiye'deki uygulamalar konusunda karşılaştırma yoluna gidilmiştir.

Araştırma Modeli

Araştırmada hem tarama modeli kullanılmış hem de görüş alınmasına dayanan nitel bir çalışmadır. Karşılaştırma yoluyla nitel olarak bilgi toplanan bu çalışmada bilgi toplamak amacı ile araştırma konusuna hizmet edecek şartları taşıyan bir form oluşturulmuştur. Ülkemizdeki uygulamalar gerek literatür taramasından gerekse uygulamaların içinde yer almamızdan dolayı bilinmektedir. Bu sebeple hazırlanmış olan görüşme formu çerçevesinde Avrupa'da gidilen iki ülkedeki ziyaret edilen kurum yetkililerine yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanarak gerekli bilgiler toplanmış ve nitel olarak analiz edilmiştir. Ayrıca ziyaret edilen kurumlarla ilişkin yapılan gözlemler de edinilen bilgilere dayanak oluşturmaktadır.

Katılımcılar

Araştırmamıza katılarak görüşlerini aldığımız katılımcılarımız, Çek Cumhuriyeti ve Almanya’da mesleki eğitim veren özel eğitim kurumlarında çalışan 8 kurum yetkilisinden oluşmaktadır.

Ortam

Araştırmanın birinci boyutunu oluşturan kaynak taramasında arama motoru ve ulusal tez merkezi veri tabanı kullanılmıştır. İkinci boyutunda ise, yüzyüze yapılan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin uygulandığı Çek Cumhuriyeti ve Almanya’da mesleki eğitim veren 8 özel eğitim kurumunda gerçekleşmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin Toplanması

Araştırma bulgularına hizmet etmesi için hem literatür taramasından hem de oluşturulan 7 soruluk görüşme formundan yararlanılmıştır. Literatür taraması internet üzerinden arama motoru kullanılarak, konuyla ilgili sayfalar taranarak yapılmıştır. Formlar ise, kurum yetkilileriyle birebir görüşme esnasında soru cevap şeklinde doldurulmuştur.

Görüşme formunda şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Kurumunuzun özellikleri nelerdir?
2. Kurumunuzda eğitim verilen meslek alanları nelerdir?
3. Kurumunuzun çalışma sistemi ve eğitim alan bireylerin taşıdığı özellikler nasıldır?
4. Mezun olan öğrencilerinizin istihdamına yönelik kurumunuzun benimsediği politika nedir?
5. Özel gereksinimli bireylerin eğitimine devletin katkısı ne ölçüdedir?
6. Özel gereksinimli bireylerin istihdamına yönelik ülke politikası nasıldır?
7. Kurum kapsamında mesleki eğitim ortamlarında iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin alınan önlemler nelerdir?

Verilerin Analizi

Araştırmada öncelikle konuyla ilgili akademik yayınlar Yükseköğretim Kurulu (YÖK)’ün Ulusal Tez Merkezinde arama motoru üzerinden taranmış olup Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), T.C. Devlet Planlama Teşkilat Başkanlığı, Türkiye İş Kurumu’nun (İŞKUR), Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Birimi’nin yayın ve raporları elektronik ortamda incelenmiştir.

Kurum yetkililerinden görüş alınarak elde edilen verilerin analizinde, nitel araştırmaların analizinde kullanılan “içerik analizi” yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde, benzer veriler biraraya getirilerek yorumlanmaktadır. Çalışmada ilk olarak kurum yetkililerinin görüşme formuna vermiş oldukları yanıtlar incelenmiş ve bu form üzerinden analiz işlemi yapılmıştır. Kurum yetkililerinin görüşlerinin analizinde, ifadelerin benzerliğine göre gruplandırmalar oluşturulmuş ve belirli başlıklara ulaşılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Yapılan araştırma sonuçları iki başlık altında değerlendirilmektedir:

- 1) Türkiye’de özel gereksinimli bireylerin mesleki eğitim ve istihdam durumlarına ilişkin uygulamalar ve yaşanan sıkıntılar,
- 2) Avrupa’da özel gereksinimli bireylerin mesleki eğitim ve istihdam durumlarına ilişkin uygulamalar, yetkili görüşleri ve yaşanan sıkıntılar olarak belirlenmiştir.

Türkiye’de özel gereksinimli bireylerin mesleki eğitim ve istihdam durumlarına ilişkin uygulamalar

Özel gereksinimli bireylerin mesleki gelişimlerini çerçevesi kanun ve yönetmeliklerle belirlenen Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından açılan özel eğitim iş uygulama merkezleri ve özel eğitim mesleki eğitim merkezlerinde sürdürmektedir.

Ayrıca Engelli Kamu Personel Seçme Sınavı (EKPS) ve Engellilerin Devlet Memurluğuna Alınmaları Hakkında Yönetmelik kapsamında yapılan EKPS ve kura imkânı sağlık kurulu raporu yetersizlik durumu %40’ın üzerinde olan özel gereksinimli bireylerin istihdamına hizmet etmektedir. T.C. Devlet Planlama Teşkilat Başkanlığı’nın Mart 2018 verilerine göre kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilen özel gereksinimli memurlara ilişkin genel dağılım Tablo 2’de yer almaktadır:

Tablo 1. Kamu Kurum ve Kuruluşlarında İstihdam Edilen Özel Gereksinimli Bireylerin Genel Dağılımı

	Sayı
Kapsamdaki Mevcut Memur Kadro Sayısı	2.051.578
Özel Gereksinimli Birey Kontenjanı % 3 (5)	61.728
Kontenjan Kapsamında Çalışan Özel Gereksinimli Birey	50.410
Kontenjan Fazlası Çalışan Özel Gereksinimli Memur	1.404
Toplam Çalışan Özel Gereksinimli Memur Sayısı	51.814
Özel Gereksinimli Birey Kontenjan Açığı (**)	11.317

Bu tablodan hareketle söyleyebiliriz ki; yapılan atamalar yönetmelik hükümlerince de esas alınan tüm kadronun yaklaşık %3’lük kısmını karşılamaktadır. Mevcut kontenjan açığı ile ilgili gerekli duyuru ve kamuoyunu bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmalarının yapılması yararlı olacaktır. Çünkü hala özel gereksinimli bireylerin memur olabileceğine ilişkin bilgisi olmayan özel gereksinimli bireyler ve aileler mevcuttur.

Özel gereksinimli bireylerin istihdamını artırmak için devletin cezalar ve teşvikler olarak iki temel politika aracı bulunmaktadır. Birinci aracın temel stratejisi özel gereksinimli bireyleri istihdam etmeyi yükümlülük (zorunluluk) haline getirmek ve bu bireyleri istihdam etmeyenleri cezalandırmaktır. İkinci aracın temel stratejisi ise özel gereksinimli bireyleri istihdam eden işyerleri ve kurumları ödüllendirmektir (ASPB, 2014).

Engelli istihdamında önemli rol oynayan bir kurum da İŞKUR'dur. İŞKUR, özellikle iş yerlerinin özel gereksinimli birey çalıştırma zorunluluğu gereği bunun takibini yaparak işe alımlarda sağlık kurulu raporunda %40'ın üstü yetersizlik koşulunu sağlayan bireylerin yetersizlik türüne uygun olarak işe yerleştirilmelerini sağlamaktadır. Kamu kurumlarında ve özel sektörde özel gereksinimli birey kotasından başvuru yapan ve istihdam edilen işçilerin yıllara göre dağılımı Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. İŞKUR Tarafından İstihdam Edilen Özel Gereksinimli Bireylerin Son Üç Yıla Göre Dağılımı

YILLAR	BAŞVURU	İŞE YERLEŞTİRME		
		KAMU	ÖZEL	TOPLAM
2016	79312	236	14.795	15.031
2015	65255	258	20197	20455
2014	77632	232	26118	26350

Hayat boyu öğrenme perspektifinden özel eğitim gereksinimi olan bireylerin eğitim hakkı incelendiğinde birçok mevzuat belgesinde yaygın ve mesleki eğitime erişimin de güvence altına alındığı görülmekte ve bu kapsamda meslek kursları açılmaktadır.

2011 yılında başlatılan "Özel Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi"nin en önemli bileşenlerden biri de özel gereksinimli bireylerin iş ve mesleki eğitimlerinin kalitesini iyileştirmektir (Şahsuvaroğlu, 2014). Bu proje kapsamında mesleki eğitim veren özel eğitim kurumlarındaki atölyelerin donanımları yenilenmiş ve imkânlar artırılmıştır.

Bu çalışmalar bize gösteriyor ki, devlet finansmanlığını üstlenerek özel gereksinimli bireylerin mesleki eğitimi ve istihdamı için gerekli olanakları sağlamaktadır. Bu bulgu, Akyıldız (2017)'nin çalışmasında belirttiği "Devlet, çeşitli nedenlerle korunmaya muhtaç hale gelmiş kişilere, bireylerden hiçbir katkı beklemeden, huzur ve refah ortamı oluşturarak çevreyle uyumlarını sağlayabilmeleri ve asgari bir hayat düzeyinde yaşamlarını devam ettirebilmeleri için finansmanını devlet bütçesinden sağladığı sosyal veya ekonomik tazmin, yardım, teşvik veya bakım hizmetler sunmaktadır." sonucunu desteklemektedir.

Türkiye'de Özel Gereksinimli Bireylerin İstihdamında Yaşanan Sıkıntılar

TÜİK verilerine göre, 6 yaş ve üstü özel gereksinimli bireylerin sadece % 7.7'si lise ve daha üstü bir eğitime sahiptir (TÜİK, 2011). Bu bireylerin düşük eğitim düzeyi, işgücüne katılımlarına, işsizlik oranlarına, çalışacakları işlerin niteliğine ve çalışma koşullarına doğrudan olumsuz etki yapmaktadır.

Özel gereksinimli bireyler yalnızca çalıştırma yükümlülüğü çerçevesinde açılan iş pozisyonlarına yönlendirilmektedir. Bu bireylerin ana akım iş pozisyonlarına da kabul edilebilmeleri gerekmektedir.

Toplumun özel gereksinimli bireylerle birlikte yaşama konusundaki bilgi ve beceri eksikliği, dışlayıcı kültürü de birlikte getirmektedir. Bunun sonucu olarak çalışma ortamındaki davranışlarda, performans değerlendirmesi ve terfi gibi süreçlerde de ayrımcılık yaşanmaktadır. Mesleki eğitim sürecinde yaşanan en büyük sıkıntılardan biri işyerlerinin özel gereksinimli öğrencilerin işyerinde sorun çıkaracağı, verimli olamayacağı yönündeki önyargılarından dolayı staja kabul etmemesidir.

Özel gereksinimli bireylerin kamuya atanmasında ya da İŞKUR kanalıyla işe yerleşmesine sağlık kurulu raporlarında %40 ve üzeri yetersizlik şartı olması, bu şartı taşımayan bireylerin arada kalmasına neden olmaktadır. Bu bireyler kuraya başvuramamakta, EKPS's'ye girememekte, üniversite eğitimine devam edememekte ve işe yerleşememektedirler.

Avrupa'da Özel Gereksinimli Bireylerin Mesleki Eğitim ve İstihdam Durumlarına İlişkin Uygulamalar

Avrupa ülkeleri özel gereksinimli bireyleri, toplumda pasif konumda, yardıma ihtiyaç duyan, sürekli tüketici konumda görmenin aksine, toplumun üretim hareketliliğine katkı sağlayan, diğer bireylerle eşit konuma sahip bireyler olarak kabul etmektedir. Bu kapsamda ekonomik ve toplumsal çalışmalar kapsamındaki çalışmaların tümünü bu bireylerin varlığını da göz önünde bulundurarak yapılandırmaktadır.

“Avrupa Birliği Engelli Eylem Planının” odaklandığı ilk bölüm, özel gereksinimli bireylerin iş gücü piyasasına ve iş edinme ile ilgili olan eğitim, bilgi teknolojileri, binalar gibi olanaklara ulaşım ulaşamadıkları olmuştur. Bunun sonucu olarak bir takım süreçlerden geçilerek Avrupa genelinde önlemler alınmıştır (Çınarlı, 2008).

Avrupa İstihdam Stratejisi kapsamında istihdam edilebilirlik, girişimcilik, uyum, uyarılma ve fırsat eşitliği olmak üzere dört boyut ele alınmakta ve bu çerçevede özel gereksinimli bireylerin işgücü piyasasına dâhil olmaları yönünde gerekli teşvik edici tedbirlerin alınması gerektiği yer almaktadır. Avrupa Komisyonu 12 Mayıs 2000 tarihinde “Engelli Bireyler İçin Engelsiz bir Avrupa'ya Doğru” başlıklı bir tebliğ yayımlamıştır. Bu tebliğ ile meslek edinme, eğitim, mesleki eğitim, ulaşım, iç piyasa, bilgi toplumu ve yeni teknolojilerle ilgili olarak Avrupa düzeyinde bir sinerji yaratılmaya çalışılmıştır.

Avrupa Birliği'nde özel gereksinimli bireylere yönelik olarak başvurulabilecek finansman araçları ise şunlardır: Avrupa Sosyal Fonu, Topluluk İstihdam Girişimi (Employment Community Initiative-EQUAL), Sokrates Programı ve Mesleki eğitim programları içeren Leonardo da Vinci Programıdır.

Ayrıca, Özel Gereksinimli Bireylerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında yasa düzenleyici belgelerle bu bireylerin mesleki eğitim almaları, işe yönlendirilme ve yerleştirilme süreçleri ve işte devamlılığı konuları güvence altına alınmıştır (Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Birimi, 2013).

Tüm bu yasal dayanaklar çerçevesinde, Erasmus+ Mesleki Eğitimde Hareketlilik “Engelime Meslek Arıyorum” projesi kapsamında 14'er gün staj faaliyetinde bulunduğumuz Çek Cumhuriyeti ve

Almanya'daki mesleki eğitim veren toplam 8 özel eğitim kurumundan kullandığımız görüşme formuna verilen yanıtlara göre edindiğimiz bilgiler şöyledir:

Kurum yetkilisinin kurumun özellikleri hakkındaki görüşleri: Araştırmaya katılan 8 kurum yetkilisinden alınan cevaplar "Hem özel eğitim alanında temel eğitim ve meslek dersleri veriyoruz.", "Yaş sınırı gözetmeden her bireyin ihtiyacına yönelik eğitim veriyoruz.", "Üretken bireyler yetiştirmek amacımız bu konuda özel gereksinimli kişilere üretim alanı oluşturmaya çalışıyoruz." cümleleri etrafında şekillenmektedir. Ayrıca 7 yetkili üretim amaçlı çalışma yapılan atölyelerin mevcut olduğu ve bu atölyelerde uzman gözetiminde engelli bireylerin çalıştığını belirtmiştir.

Kurum yetkilisinin kurumda eğitim verilen meslek alanları hakkındaki görüşleri: Bu soruya en çok el sanatları atölyesi olduğu vurgu yapılmıştır. Bunun dışında seramik, çamaşırhane hizmetleri, mutfak hizmetleri, mobilya, dikim, makine, tarım ve bahçecilik alanlarında hem eğitim verildiği hem de üretimde bulunduğu bilgisi alınmıştır.

Kurumun çalışma sistemi ve eğitim alan bireyler ile ilgili görüşler: 6 yetkili, eğitime okul öncesi dönemden itibaren başladıkları ve lise eğitimi bitene kadar devam ettiklerini belirtmiştir. Bu kurumlarda öğrenciler liseye kadar engel türlerine bağlı özel eğitim hizmeti almakta lise kademesinde özel eğitimin yanında ağırlıklı olarak mesleki eğitim almaktadırlar. Mesleki eğitimini bitiren bireylerden istihdam edilemeyenler kendi istekleri doğrultusunda atölyelerde ücret karşılığında çalışmaya devam etmektedirler. Başka bir yetkili, 6-20 yaş arasına eğitim vermekte olduklarını hem pedagojik hem de sosyal hizmet ağırlıklı bir sistemleri olduğunu, okul bittikten sonra kendi hayatlarını sürdürebilmeleri için mesleki yönlendirmelerde bulduklarını belirtti. Diğer yetkili ise, kurumlarının belediyece desteklenen bir vakıf olduğunu, her yaştan ve her engel türünden özel gereksinimli bireylere bünyelerinde hem özel eğitim hem de mesleki eğitim verdiklerini, atölyelerde yapılan ürünleri ise sergi, kermes, parti düzenleyerek herkesin satışına sunduklarını ve böyle hem kurumun hem de bireylerin kazanç sağladığını belirtti.

Kurumdan mezun olan öğrencilerin istihdamına yönelik benimsenen politikaya ilişkin görüşler: Araştırmaya katılan 8 kurum yetkilisi bu soruya yanıt olarak, çalışabilecek yeterliliğe sahip özel gereksinimli bireyleri çevredeki iş yerlerine yerleştirme konusunda referans olduklarını, herhangi bir işe yerleşemeyen bireylerin ise ya atölyelerde çalışan olarak devam ettiklerini ya da eğitimlerini sürdürdüklerini belirtti.

Özel gereksinimli bireylerin eğitimine devletin katkısına dair görüşler: Araştırmaya katılan 8 kurum yetkilisi bu soruda, devletin özel gereksinimli bireylere bir kurumda eğitim alması karşılığında her ay yaşına ve engeline bağlı olarak ücret ödediğini, bireylerin bu ücretin belli bir kısmını eğitim aldıkları kurumlara vermek zorunda olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, özel gereksinimli bireyler için açılan kurumların öğrencilerden alınan ücretler, sponsorlardan alınan bağışlar, atölyelerden elde edilen kazançlar ve kiliselerin yardımıyla faaliyetlerine devam ettiklerini belirttiler.

Özel gereksinimli bireylerin istihdamına yönelik ülke politikasına ilişkin alınan görüşler: Araştırmaya katılan 8 kurum yetkilisinden bu soruya yanıt olarak, iş yerlerinde çalışan işçilerden belli bir

oranının özel gereksinimli bireylerden oluşma zorunluluğu olduğu, çalışanların engel durumunun yüzdeler değeri konusunda herhangi bir engel bulunmadığının, kamu kurumlarında da engellilere ayrılan kadrolar bulunduğunun, işçi alımında özel gereksinimli bireylere öncelik tanındığının, 20'den fazla işçi çalıştıran kurullarda %5'inin özel gereksinimli bireylerden oluşması gerektiğinin, özel gereksinimli birey çalıştırmayan işyerlerinden alınan cezaların ise işyerlerinin rehabilitasyonu ve korumalı işyerleri için kullanıldığı bilgisi alındı.

Kurum kapsamında mesleki eğitim ortamlarında alınan iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin görüşler: Araştırmaya katılan 8 kurum yetkilisi bu soruyu, kurumlarında iş kazalarına yönelik standartlaştırılmış düzenlemeler olmadığını, bireylerin kendinden sorumlu olduğunu sadece kurum içinde ve atölyelerde belli kurallar olduğunu şeklinde yanıtlamışlardır. Gözlemlerimiz bu söylemleri doğrulamaktadır. Çünkü basit uyarı levhaları dışında herhangi önlem niteliğinde düzenleme gözlenmemiştir.

Avrupa'da Özel Gereksinimli Bireylerin İstihdamında Yaşanan Sorunlar

Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Birimi'nin 2013 yılında yayınladığı rapora göre, özel gereksinimli bireylerin çalışma hayatına uyum sorunu, yetersizlik durumlarına uygun iş analizlerinin yapılmasında yaşanan aksaklıklar, genel olarak vasıfsız işlerde çalıştırılması, vasıflı işlerde çalışma imkânlarının kısıtlı olması, korumalı işyeri yasaasının çıkarılmamış olması, özel gereksinimli birey çalıştırmada kota oranının düşük olması, çalışma ortamlarının engellilere uygun halde olmaması, özel gereksinimli memurların adaylık eğitimi ve sınavlarında sorunlar yaşaması Avrupa'da özel gereksinimli bireylerin istihdamı konusunda yaşanan sorunlar olarak belirtilmiştir. Bu rapor bizim Avrupa'daki saha izlenimlerimizi doğrulamaktadır

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye ve Avrupa uygulamalarına baktığımızda özel gereksinimli bireylerin istihdamına yönelik verilen temel ve mesleki eğitimin gereken öneme sahip olduğunu görmekteyiz.

Araştırma sonucunda Avrupa Birliği ülkelerinde mesleki eğitimden, sadece merkezi hükümetin değil aynı zamanda yerel otoriteler, özel kurum, kuruluşlar, dini kurumlar ve okul yönetimlerinin de sorumlu olduğu görülmektedir. Türkiye'de ise kurumlarımızın her türlü ihtiyacı büyük ölçüde devlet tarafından karşılanmaktadır, sponsor desteği kısıtlıdır. Bu konuda çeşitli kurum ve kuruluşlarının destek oluşturmasına zemin hazırlayacak düzenlemeler yapılması devletin de yükünü hafifletecektir.

Ülkemizde bu derece önem verilen ve gittikçe daha da gelişen mesleki eğitim ortamlarının en büyük eksikliğinin öğrencilerin istihdamına da hizmet etmesi gerektiğidir. Avrupa'daki mezun olan ve istihdamı sağlanamayan öğrencilerin kurum içinde çalışan pozisyona getirilmesine dayalı uygulamanın Türkiye'ye de entegre edilmesi kurumlarımızın işe yararlığını artıracaktır. Bu durum sağlık kurulu raporu %40'ın altında olup istihdamda sorun yaşayan bireylere bir fırsat sağlayacaktır.

Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, özel eğitim mesleki eğitim okullarında ve iş okullarındaki atölyelere çok ciddi yatırımlar yapmaktadır. Yapılan bu yatırımların tüketim eğitimi değil üretim içinde eğitime hizmet etmesi hem devletimizin hem o kurumun hem de öğrencinin yararına olacaktır. Ürettiği üründen kazanç sağlayan öğrencinin iş sahibi olabilmesi konusundaki özgüveni yükselecektir. Söz konusu kurumlarda bu uygulama sadece döner sermaye uygulamasıyla mümkündür. Kurumlarda döner sermaye açabilme şartları özel eğitim kurumlarının kapasitesinin üzerinde olmasından dolayı bu konuda yapılacak iyileştirmeler kurumlarımızın yararına olacaktır.

Türkiye'deki kamu ve İŞKUR kanallı işe yerleştirmelerde özel gereksinimli bireylerin sağlık kurulu raporlarında aranan %40 ve üzeri engellilik şartı, bu şartı taşımayan pek çok bireyi sıkıntıya sokmaktadır. Bu bireylerin istihdam edilebilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması önem arz etmektedir.

Özel gereksinimi olan bireylerin istihdam edilebilirliğini artırmak için önemli bir bulgu özel gereksinimli bireylerin üretici kimliklerine dikkat çekmektir. Mesleki eğitim sürecinde üretime sağladıkları katkılar konusunda toplum genelinde daha fazla farkındalık çalışması yapılması, bu konudaki ve staja kabuldeki önyargıyı kıracaktır.

Çalışma ortamında karşılaşılan ayrımcılık ile ilgili sorunların çözümü için, işyeri uyumlaştırma programları ve destekleyici teknolojiler sağlanmalı; işe yerleştirilen engelli çalışanların durumu izlenmeli ve değerlendirilmeli; ayrımcılıkla mücadelede 'farkındalık' yaratma çalışmaları yapılmalıdır. İşverenlerin ve işe alım süreçlerinde çalışanların ayrımcılığa karşı bilinçlendirilmesi, üniversite öğrencisi engelli bireylere ilgili sektörlerde staj olanaklarının sağlanması, iyi örneklerin kamuoyunda paylaşılması sorunların çözümünde önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akçamete, G. (1989). Özürlü çocukların ve gençlerin işe hazırlanması. *Çağdaş Eğitim*, 14 (143), 25-31.
- Akyıldız, N. A. (2017). Avrupa birliğinde engelli politikası. *TİDSAD Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (13), 48-59.
- ASPB. (2005). *5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun*. T.C Resmi Gazete, 25868, 07 Mayıs 2005.
- ASPB. (2014). *Engelli bireylere ilişkin istatistikî bilgiler*. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Araştırma Geliştirme ve Proje Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Birimi. (2013). *Avrupa birliği ülkelerinde kamu sektöründe engelli personel istihdamı*, Temmuz 2013.

Başbakanlık. (1965). *657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu*. (1965). T.C Resmi Gazete, 12056, 23 Temmuz 1965.

Cavkaytar, A. (2000). Zihinsel yetersizliği olanların eğitim amaçları. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (1), 115-121.

Çınarlı, S. (2008). *Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde engelli hakları* (Yayınlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

ÇSGB. (2003). *4857 Sayılı İş Kanunu*. T.C Resmi Gazete, 25134, 22 Mayıs 2003.

Şahsuvaroğlu, T. (2014). Zihinsel yetersizliği olan bireylere iş-meslek eğitimi veren kurumlara ilişkin verilerin gözden geçirilmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 318-324.

TÜİK. (2011). *Özürümlerinin Sorunları ve Beklentileri Araştırması 2010*. Yayın No: 3636, Ankara. ISBN: 978-975-19-5240-0.